

PAPER DETAILS

TITLE: SOSYO-KOMPARATISTIK INCELEME ISIGINDA PANAYEV'IN AKRABALAR'INDAN
ATILGAN'IN AYLAK ADAM'INA TIPOLOJIK BIR ANALIZ

AUTHORS: Gülhanım Bihter YETKİN

PAGES: 1-18

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2845587>

Gülhanım Bihter YETKİN*

**SOSYO-KOMPARATİSTİK İNCELEME
IŞIĞINDA PANAYEV'İN
AKRABALAR'INDAN ATILGAN'IN AYLAK
ADAM'INA TİPOLOJİK BİR ANALİZ**

ÖZET

Karşılaştırmalı edebiyat, birbirinden farklı dillerde ya da aynı dilde kaleme alınmış en az iki yapıtı, tema, motif, düşünce, yapı veya biçim açısından inceleyen, ele alan, ortak, benzer ve farklı yönlerini belirleyen, bu benzerlikler ile farklılıkların sebepleri üzerinde duran inceleme alanına verilen genel addır. Dünya edebiyatında araştırma perspektifi son derece geniş olan söz konusu disiplin, sanatsal incelemelere pek çok element bağlamında malzeme sağlar. Bunlar içerisinde toplumsal kimlikleriyle temsili niteliklere sahip olan tipler önemli bir yere sahiptir. Kendilerinin haricinde kalan değerlerin örnekleme rolünde olan tipler, romancı tarafından tarihsel ve sosyal sorunları ele almak amacıyla ön plana çıkarılırlar. Nitekim bu çalışmada Türk ve Rus edebiyatlarında farklı dönemlerde beliren ancak nitelikleri açısından birebir aynı özellikleri yansıtan “aylak adam” ve “gereksiz insan” tiplerini, Yusuf Atılğan'ın *Aylak Adam* ve İvan Panayev'in *Akrabalar* eserlerinde çözümlenecektir. Karşılaştırma yönteminden faydalanan bu incelemede, daha çok benzerlikleri bağlamında iki farklı ulusun edebiyatının ortak paydada hangi noktalarda buluştuğunu gün yüzüne çıkarmak hedeflenmektedir. Böylelikle insanı merkeze alan edebiyatın yardımıyla farklı dönemlerin ve ulusların temsilcileri olan eserlerin birbirine ne şekilde bağlanabildiği eserlerden yapılan alıntılarla gözler önüne serilecektir.

Anahtar kelimeler: Karşılaştırma, tip, Yusuf Atılğan, *Aylak Adam*, İvan Panayev, *Akrabalar*.

**A TYPOLOGICAL ANALYSIS FROM
PANAYEV'S RELATIVES TO ATILGAN'S
IDLE MAN IN THE LIGHT OF SOCIO-
COMPARATISTIC EXAMINATION**

ABSTRACT

Comparative literature is the generic name of the research field that examines at least two works written in different or same languages in terms of theme, motif, thought, structure, or form, identifies the similar and different aspects, and explains the reasons underlying those similarities and differences. This discipline, which has a vast field of research, provides material for literary studies, among which the characters with representative and social identities have an essential place. A novelist emphasizes those characters that act as role models of specific values to deal with historical and social problems. This study, in which the comparison method was used, aimed to bring the literature of two nations together regarding their similarities and differences. In this study, the typologies of "idle man" and "vagabond," which appeared in different periods in Turkish and Russian literature, were analyzed in the works of *Aylak Adam* by Yusuf Atılğan and *Relatives* by Ivan Panayev. This study, in which the comparison method was used, aims to reveal where the literature of two different nations meets on a common denominator, mostly in the context of their similarities. Thus, with the help of literature that puts people in the center, it will be revealed how works that are representatives of different periods and nations can be connected to each other at the same points.

Keywords: Comparison, type, Yusuf Atılğan, *Idle Man*, Ivan Panayev, *Relatives*.

* Arş. Gör. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ordu / Türkiye. E-posta: gulhanimbihteryetkin@odu.edu.tr

Giriş

Edebiyatın malzemesi dildir ve edebî eser, her şeyden önce millî kültür ve anadil kökenlidir. Ulusal öğelerin yanı sıra “alıcı” konumunda bulunan yazarın okuduğu, beslendiği ve üzerinde etki bırakan metinler, içerisinde var olduğu toplum, coğrafya, karşısına çıkan kültürel unsurlar, medeniyetler ve daha pek çok element ile zenginleşir. Bu noktada bir milletin sanatının ve edebiyatının gelişebilmesi, üzerinde yaşadığı bölge ve burada karşılaştığı kültür ve medeniyetle doğru orantılı bir şekilde gerçekleşir. O nedenledir ki zengin kültürlerle ve uygarlıklarla temas edemeyen, bunlardan faydalanamayan toplulukların gerçek anlamda ilerleyebilmesi ve çeşitlenebilmesi pek mümkün değildir (Kefeli, 2006, s. 332). Zira edebiyatın topluma yararlı olması, bireyi ve ulusu geliştirebilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda edebiyat ile toplum arasında ana iletkin olan yazar, sosyal ve tarihsel açıdan tüm ödevlerinin ve yükümlülüklerinin bilincinde olmalıdır. Ona bu sürecinde yardımcı olan en güçlü yöntem karşılaştırma olur. Kelime anlamı itibarıyla karşılaştırma, “*kişilerin ve nesnelerin benzer ya da aynı yanlarını incelemek için kıyaslama, mukayese yapmak*” anlamına gelir (Arak, 2012, s. 17-19). Sakallıya göre (2014, s. 136) bir yazın bilimsel yöntem olarak ise karşılaştırma, “*belirli bir yazınsal görünüme, yapıya, yazara ilişkin özgün olanın betimlenmesi amacıyla uygulanır.*” Bir diğer ifadeyle karşılaştırma, aynı içinden farklı olanı, farklı içinden ise aynı olanı gün yüzüne çıkarmaya, keşfedilen benzerliğin ve farklılığın sebeplerine ışık tutmaya çalışır. Bu anlamda karşılaştırma yöntemi, hem genel olan içinden özeli ayırırken hem de özel olandan yola çıkarak geneli aydınlatır. Nitekim bu doğrultuda beliren karşılaştırmalı edebiyat, Aytaç’ın (1997, s. 24) vurguladığı gibi her ne kadar çelişkili görünse de millî edebiyatı güçlendirme endişesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Yani ulusun kendi edebiyatını rayına oturtmak ve geliştirmek için diğer milletlerin yazınsal alanını inceleme fırsatı bulabilmesi amacıyla bir metot olarak kullanılmaya başlanır. Aydın (2008, s. 20) ise Aytaç’ın yorumuna ek olarak bu disiplinin uluslararası dostluk, kardeşlik ve barışın sağlanması gibi önemli bir amaca hizmet ettiğini ileri süren kimi araştırmacıların görüşlerinden bahseder.

Ortaya çıktığı ilk anda karşılaştırmalı edebiyat üzerinde çalışan bilim insanları, birbirinden farklı iki kültür ve dil arasında mukayese yapılabileceğini savunurlarken ilerleyen süreçte bu araştırmaların daha geniş sahalarda da gerçekleştirilebileceğini ifade etmeye başlarlar. Nitekim günümüzde pek çok araştırmacı, karşılaştırmalı edebiyat incelemelerinin aynı dilin ve kültürün ürünleri arasında olabileceği gibi aynı dönemde, aynı türde ve hatta aynı şahsiyetin yapıtları arasında da yapılabileceğini ileri sürerler (Tekşan, 2011, s. 21). Bu çalışmalara ek olarak Aytaç (1997, s. 11), karşılaştırmının bir ulusun kendi eserleri içerisinde olabilmemesinin yanı sıra farklı milletlerin edebiyatları arasında da uygulanabileceğini, eş zamanlı eserlerle farklı zamanlı eserlerin de kıyaslama malzemesi olabileceğini dile getirir. Sonuç olarak karşılaştırmalı edebiyat, birbirinden farklı dillerde ya da aynı dilde kaleme alınmış en az iki yapıtı, tema, motif, düşünce, yapı veya biçim açısından inceleyen, ele alan, ortak, benzer ve farklı yönlerini belirleyen, bu benzerlikler ile farklılıkların sebepleri üzerinde duran araştırma alanına verilen genel addır.

Ulusların birbirlerini etkileme biçimlerini açığa çıkarabilmek, etkileşme ölçülerinin derecesini tespit etmek, edindiklerine ek olarak ona kattığı farklı yorumları belirlemek amacıyla yönelinen karşılaştırmalı edebiyatta bazen alıcılar ve vericiler tam anlamıyla kendisini göstermez. İkili arasındaki etkilenme şekil, öz, üslup, duygu, düşünce, hayal ve ifade gibi pek çok biçimde gerçekleşebildiği gibi öncelik ve ardıllık şeklinde bir sıra içinde eşzamanlı olarak da görülebilir. Bu açıdan bakıldığında etkilenme kültürler ve edebiyatlar arası ardışık bir çizgi takip etmez, bazı

etkiler öncelik kazanırken bazıları da geri bırakılır. Bir diğer ifadeyle bir ulusun edebiyatında ortaya çıkan herhangi bir edebî unsur, diğer milletlerin yazınında daha gecikmeli görülebileceği gibi hiçbir şekilde kendisini de göstermeyebilir (Tekşan, 2011, s. 18, 21). Söz konusu zamansal kaymalar ya da orantılılık karşılaştırmalı edebiyat alanında pek çok element bağlamında gerçekleşebilir. Bunlar içerisinde konu, motif, tema, olay örgüsü, karakter veya tip, tipleme gibi unsurlar sayılabilir. Sayılan bu öğeler arasında tip ve tipleme önemli bir yere sahiptir.

Türkçe Sözlük'e (2019, s. 150) göre sosyolojik bir unsur olarak tip, “*aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendinde toplayan örneğe*” verilen isimdir. Edebiyat sahnesindeki karşılığı ise, “*hikâye, roman, tiyatro gibi uzun anlatıma dayalı edebî eserlerde kişi kadrosu içinde yer alan ve belli bir düşüncenin, topluluğun zihniyetini ve ideolojinin temsilciliğini yüklenen kişi*” olarak tanımlanır. Berna Moran’a göre (2018, s. 150) tip, kendisi dışındakini temsil eden roman kişisidir. Bir diğer ifadeyle roman âleminin içinde olmayan, dış dünyadaki mevcut bir olguyu ya da sosyal varlığı yansıtan roman karakteridir. Tekin ise romanda bulunan tipleri ele alırken, söz konusu kişilerin yapısal konumlarını göz önünde bulundurmanın gerekliliğini savunur. Ona göre tipler, toplumsal ve psikolojik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Toplumsal tipler, belirli bir dönemin ya da felsefenin, dünya görüşünün, ideolojinin ürünüdürler. Psikolojik tipler ise beşerî zaaflarının ya da yeteneklerinin şekil verdiği kişilerdir. Toplumsal kimlikleriyle tipler, temsili niteliklere sahiptirler. Onlar, kendilerinin haricinde kalan değerlerin örnekleme rolündedirler. Romancı tarafından tarihsel ve sosyal sorunları ele almak amacıyla ön plana çıkarılırlar. Bu karakterlerin yardımıyla yazar, güncel olayları değerlendirme imkânı bulur (Tekin, 2009, s. 110-117). Kaplan’a göre (1996, s. 5-6) ise tipler, belirli bir dönemde toplumun savunduğu temel değerleri temsil ederler. Bunlar arasında toplumun hoş karşılamadığı, küçümsediği, alay ettiği tipler de yer alır. Bu anlamda tipler, edebiyat eserlerine anahtar olarak hizmet ederler. Tipin ana işlevlerinden ilki, gerçek hayatta bir grubu temsil etmesi ve onun ortak özelliklerini yansıtmasıdır. İkincisi ise yazarın kastettiği toplumsal kesime yönelik tutumunu, bakış açısını ve onu nasıl işlediğini göstermesidir (Gürsoy, 2021, s. 530-531). Dünya edebiyat tarihine bakıldığında, pek çok eserde sayısız tipleme türünün kendisini gösterdiği görülür. Bunlardan biri olan aylak ya da avare tipi, çeşitli dönemlerde ve edebiyatlarda sıklıkla ele alınan ve bu nedenle çoğu zaman birbirinden farklı adlarla ulusların yazınsal alanında yer bulan önemli kahraman türleridir. Zira Rus edebiyatında bir klasik hâlini alan ve özellikle XIX. yüzyılda ön plana çıkan “gereksiz insan” tipi, bu niteliklere sahip bir çeşitlemeyle çağın edebiyat yaşamında bir çığır açar ve kendisinden sonraki edebiyatlar ile ulusların sanat anlayışında birbirinden çeşitli varyasyonlarla görünmeye başlar. Bunlardan biri de Türk edebiyatındaki “aylak adam”dır. Nitekim bu çalışmada, Türk ve Rus edebiyatlarında farklı dönemlerde beliren ancak nitelikleri açısından birebir aynı özellikleri yansıtan “aylak adam” ve “gereksiz insan” tiplmeleri, Yusuf Atılgan’ın *Aylak Adam* ve İvan Panayev’in *Akrabalar* eserlerinde ön plana çıkarılarak iki farklı ulusun edebiyatını ortak paydada buluşturan unsurlar açığa çıkarılmak hedeflenmektedir. Söz konusu amaç doğrultusunda eserler önce münferit bir şekilde analiz edilecek olup ardından müşterek yönler ışığında ele alınacaktır.

1. Toplumunu Örnekleyen Soyut Bir Tipleme: Grigoriy Alekseyeviç

Rusya’da edebiyat akımları, çeşitli zaman aralıklarında ve ülkede yaşanan toplumsal olaylarla ilişkili bir şekilde gelişim gösterir. XIX. yüzyılda hâkim olan romantizm döneminde edebiyat yazarları, eserlerinde yoğunlukla aristokrat sınıfını konu edinirler. Edebiyatta zamanla

görülen demokratikleşme faaliyetleri neticesinde realizm çağına geçiş yapılır ve artık eserlerde yazarların sosyal sorunlara yönelik eleştirileri yoğunlaşmaya başlar. Çok geçmeden aristokratlar, soylular ve aydınlar gibi romantizm dönemi kahramanlarının yanı sıra yapıtlarda köylü karakterler, memurlar, hizmetçiler ve toplumun alt kesiminin diğer temsilcileri yerini alır. 1825 Dekabrist ayaklanmasının¹ ardından özellikle feodalizme karşı bir direniş gösteren Moskova ve Petersburg üniversitelerinin etkisiyle 1840'lı yıllarda Rusya'da demokratik akımlar kendisini gösterir. İlerleyen süreçte Slavyanofilizm, Batıcılık gibi felsefi-edebî hareketler ve 1881'de Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesinden sonra sönen halkçılığın yeniden önem kazanması sonucunda vuku bulan olaylar, doğrudan Rus edebiyatına ve edebî kahraman türlerinin seçimine yansır. Nitekim XIX. yüzyıl Rus edebiyatında çeşitli pek çok edebî kahraman türleri temsil edilir. Bunlardan biri de gereksiz insandır (Koprivitsa, 2021, s. 194-195).

Rusçadaki sözlük anlamıyla “*lüzumsuz, faydasız ve işe yaramaz*” (Ojegov & Şvedova, 2009, s. 330) anlamlarına gelen sözcüğe gereksiz, bu durumu sergileyen kişiye de gereksiz insan (лишний человек) denir. Rusya'da gereksiz insan tipinin belirmesi, birkaç etkenle gerçekleşir. Bunlardan başlıcaları şunlardır:

* XIX. yüzyılın ilk yarısında batı Avrupa'da eğitim gören orta sınıf soylularının vatanlarına döndükten sonra topluma uyum sağlamakta güçlük çekmeleri,

* asilzadelerin toprak köleliği sistemini kaybetmemek için ülkede bir süredir hâkim olan ekonomik sarmaldan kendi çıkarları doğrultusunda faydalanmaları,

* köylünün ve devletin iradesini kendi lehlerine güçlü bir şekilde kullanan soylu sınıf arasında gözle görülür bir şekilde hissedilen uçurum.

Toplumsal yaşamda yankı uyandıran ve geçiş dönemi olarak adlandırılabilir bu süreç, 1820-1860 yılları arasında Rus toplumunda gereksiz insan tipinin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Özellikle 1830 yılından itibaren yükselişe geçen sosyal ve ekonomik bunalım, yeni nesli çaresiz, amaçsız ve bir ideale tutunmadan yaşamaya mahkûm eder. Soylu ve köylü sınıfları arasındaki uyuşmazlığın asilzade tabakası içindeki yansıması, Rus edebiyatında “gereksiz insan” tiplemesini ortaya çıkarır. Gereksiz insanlaşma teması, ilk olarak A. S. Griboyedov'un 1823 yılında kaleme aldığı *Akıldan Bela (Топе от ума)* adlı eserindeki başkahraman Çatskiy ile kendisini gösterir (Öksüz, 2012, s. 10). Ancak gereksiz insan konusunu pek çok çalışmasına ana malzeme edinen Yu. V. Mann'a göre bu tema, İ. S. Turgenyev'in *Gereksiz İnsanın Günlüğü (Дневник лишнего человека)* adlı uzun öyküsünün yayımlanmasının ardından 1850'li yıllarda gerçek anlamda yaygınlık kazanır. Diğer yandan araştırmacı D. D. Blagoy, “gereksiz” kavramını A. S. Puşkin'in o dönemde henüz yazma aşamasında olduğu *Yevgeni Onegin (Евгений Онегин)* romanında kullandığını iddia eder (Sutyagina, 2018, s. 204-209). Bahsi geçen yazarların yanı sıra Rus edebiyatında gereksiz insan konusunu A. İ. Herzen, İ. S. Turgenyev, İ. A. Gonçarov, M. Y. Saltıkov-Şçedrin, A. P. Çehov gibi daha pek çok sanatçı önemli eserinde işler. M. Yu. Lermontov'un *Zamanımızın Kahramanı (Герой нашего времени)* adlı romanının başkahramanı Peçorin ise Rus edebiyatında kendinden sonra gelen gereksiz insan tiplerine öncülük eden en gerçekçi kahraman olarak kabul edilir (Öksüz, 2012, s. 10). Pek çok araştırmacı, XIX. yüzyılda

¹ 14 Aralık 1825 günü, Çar I. Nikolay'ın taç giyme töreni esnasında bir grup Rus subayın Senato Meydanı'na çıkması ve çarlığa karşı ayaklanması sonucunda baş gösteren olaya verilen addır. Aralık ayında vuku bulması nedeniyle söz konusu eyleme katılanlar, Rusçada “Aralıkçı” anlamına gelen “Dekabrist” sözcüğüyle isimlendirirler (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ilıca, S. (2015). Puşkin ve Dekabristler, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 4(2), 204-223).

gereksiz insan tipinin son temsilcisinin İ. A. Gonçarov'un *Oblomov* romanının başkışısı olduğu görüşünde ortak noktada buluşur (Sutyagina, 2018, s. 204-209). Bu tipten edebiyatta daha ileri boyuttaki evrimi, V. Beltoy'un *Kim Suçlu?* (*Кто виноват?*) adlı eseri ve Turgenyev'in Rudin, Lavretskiy ve Çulkaturin gibi ilk dönem eserlerindeki kahramanları ile sürdürülür. Buna ek olarak N. Nekrasov'un *Saşa* (*Саша*) şiirindeki Agarin, gereksiz insana örnek olarak gösterilebilir. Bazı araştırmacılar Turgenyev'in *Babalar ve Oğullar* (*Отцы и дети*) romanındaki Yevgeni Bazarov, F. M. Dostoyevski'nin *Budala* (*Идиот*) eserindeki Prens Mışkin ve L. Tolstoy'un *Savaş ve Barış* (*Война и мир*) romanındaki Piyer Bezuhov kahramanlarının da gereksiz insan tipleri içerisinde sayılabileceğini ileri sürerler (Gavrilova, 2018, s. 8-9). Tüm bu yazarlara ek olarak İvan Panayev, *Akrabalar* (*Родственники*) eseriyle gereksiz insan tipine yeni bir soluk getiren önemli yazarlardan bir diğeridir.

Soylu bir ailede dünyaya gelen İvan İvanoviç Panayev (1812-1862), üniversite eğitimi tamamlamasının ardından memur olarak işe başlar. 14 yıllık görev hayatından sonra emekliye ayrılan yazarın edebiyat yaşamının kökeni, bu çalışma yıllarına dayanır. 1830'lu yıllarda pek çok dergide ve almanakta yayın yapan Panayev'in ilk dönem yazım anlayışında söz konusu yıllarda hâkim olan Rus romantizminin ruhu belirgin bir şekilde hissedilir. *Mutlu Olacak* (*Она будет счастлива*), *Bugün ve Yarın* (*Сегодня и завтра*), *Şömine Yanındaki Alacakaranlık* (*Сумерки у камина*) ve *Memurun Kızı* (*Дочь чиновного человека*) adlı uzun öykülerinde yazarın aristokrat topluma yönelik eleştirisi güçlü bir şekilde kendisini gösterir. 1840'lı yıllarda *Oteçestvenniye Zapiski* dergisinde Doğalcı Okulu²'nin temsilciliğini yaparken, gerici gazeteciliğin ilkelerini eleştirel bir şekilde alaya aldığı *Fizyolojik Denemeler* (*Физиологические очерки*) adlı çalışmasını kaleme alır. *Onager* (*Онагр*), *Akteon* (*Актеон*) ve *Muhallebi Çocuğu* (*Маменькин сынок*) adlı uzun öykülerinde serflik karşıtı duygularını dile getirir. *Rus Milyonerin Torunu* (*Внук русского миллионера*) eserinde tüccar bir ailenin üç kuşağını kıyaslarken paranın etkisi altında kişiliğin parçalanışını gözler önüne serer. "Yeni Şair" takma adıyla yayımladığı parodiler, Panayev'in sanatında geniş yer kaplar. 1847 yılında şair N. Nekrasov ile birlikte *Rus Gazeteciliği Üzerine Yeni Şairin Notları ve Yansımaları* (*Заметки и размышления Нового поэта по поводу русской журналистики*) adı altında aylık inceleme makaleleri yayımlayacağı *Sovremennik* dergisini kurar. Aniden kalp krizinden vefat eden İvan Panayev'in *Sovremennik*'ten ilan edilen ölüm haberi üzerine dönemin önde gelen yazarı N. G. Çernişevski, yazarın sanatsal ve toplumsal faaliyetlerine övgüler yağdırırken, edebiyat yaşamında V. G. Belinski'nin ilkelerine olan bağlılığının altını çizer (<http://www.apophisme.ru/about-authors/panaev/?q=6715>).

İvan Panayev, *Akrabalar* eserini 1847 yılında kaleme alır. Toplamda on iki bölümden oluşan uzun öyküdeki olaylar, genel nüfusu bir köy için oldukça az olan ve toprak köleleriyle efendilerinin yaşamlarını huzur ve barıştan ziyade daha çok çekişmelerle sürdürdükleri Blagoveşçen köyünde geçer. Öz akrabalık ilişkileri bulunan köyün toprak sahiplerinin birbirleriyle konuşmaması ve içten içe birbirlerine düşmanlık beslemeleri onların himayesi altındaki serflerin günlük yaşamlarını çekilmez kılar. Köydeki hâkim atmosferin kavga, tartışma ve münakaşadan oluşması neticesinde bölgede olağanüstü bir düzensizlik göze çarparken, halkın temel ihtiyaçlarında dahi büyük ölçüde eksiklik ve yetersizlik ön plana çıkar. Her geçen günün bir diğerini sıradanlığıyla aratmadığı,

² Rus edebiyat sahnesine çıkışı 1840'lı yıllara denk gelen doğalcı okulun başlıca özelliği, gerçekleri temele alması ve merkezinde yaşamın kendisinin olmasıdır. Doğalcı yazarlar, Batı edebiyatlarının da etkisi altında gündelik yaşamı tüm yönleriyle incelerler (Ayrıntılı bilgi için bkz. Olcay, T. (2003). *Rus Edebiyatında Doğalcı Okul*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları).

monotonluğun had safhada olduğu köy yaşamında ikinci bölümün başlangıcından itibaren duyulan küçük çan sesi, eşikte beklemekte olan hareketli olayların haberciliğini yapar. Sakinlerin at arabasından gelen çan sesine kulak kesilmeleriyle yeni misafirlerin köye giriş yaptığının anlaşılması üzerine, sıkıcı yaşamlarında artık geniş çaplı bir hareketlilik gözlemlenir. Gelen, mülk sahibi Olimpiada İgnatyevna'nın ölen kardeşinin oğlu Sergey Aleksandriç'tir. Uzun zamandır birbirini görmeyenlerin yapay akrabalık seremonisinin ardından Sergey'in yanında gelen arkadaşı Grigoriy Alekseyiç dikkatleri üzerine toplar. Özellikle evin çalışanlarını yakışıklılığıyla cezbeden Alekseyiç, Olimpiada İgnatyevna'nın kızı Nataşa ile yakıştırılarak onun müstakbel eşi olarak konumlandırılır. Öyküde soylu bir aileden gelen ve babasından kalan miras sayesinde yaşamını eylemsiz ve meşguliyetsiz bir şekilde geçiren Sergey'in yaşam öyküsüne ek olarak çok az ortak noktaya sahip olsalar da hayatları bir noktada kesişen Grigoriy Alekseyiç'in geçmişine dair de ayrıntılı bilgiler verilir.

Yoksul bir anne babadan dünyaya gelen Grigoriy Alekseyiç, Rus edebiyatında sıklıkla karşılaşılan edebiyat tiplmesi gereksiz insana birebir örnek teşkil eder. Niteliklerine bakıldığında araştırmacı E. V. Nikolskiy'e göre (2017, s. 10) gereksiz insan, iyi eğitilmiş, ancak yaşamda kendisine yer edinemeyen, toplumun geri kalanına duyduğu yabancılaşmayı derinden hisseden bu nedenle çoğu zaman aile bağları olmayan bir kişidir. Alekseyiç'in yaşam öyküsüne bakıldığında da ortaya benzer bir tablo çıkar. Grigoriy Alekseyiç için eserin başlangıcında yapılan tasvirden de anlaşıldığı üzere, *“kendiliğinden kıvrılmış açık kumral saçları, düşünceli bir ifadeye sahip mavi gözleri, yüzünün solukluğu, kararsız ve ağır adımları, erken yaşta başlayan okuma tutkusunu”* (Panayev, 2018, s. 51) ile kahraman, henüz çocukluk dönemlerinden itibaren çevresindeki yaşlılarından ayırt edilir. Nitekim gereksiz insan da entelektüel, zeki, kabiliyetli ve son derece yetenekli oluşuyla etrafındakiler ile arasındaki farklılığı gözler önüne seren bir kahramandır. Alekseyiç'in bu olağan dışı tavırları ve davranışları, ebeveynlerinin yakın komşusu genç bir toprak ağasının dikkatini celbeder. Bu dönemde on beş yaşında olan Grigoriy'in yeteneklerinin heba olmasından endişelenerek onu yanına almaya karar veren toprak beyinin bu talebi, ancak bu isteğe şiddetle karşı çıkan babasının bir sabah vakti ansızın ölümüyle yoksul ve bu nedenle başka çaresi olmayan annesinin iradesiyle yerine getirilir. Yeni hamisinin sağladığı imkânlarla güzel bir yaşama kavuşan Alekseyiç, tıpkı ondan beklendiği gibi hızla gelişerek büyük başarılarla imza atar. Sağlam temelli bir eğitim alan kahraman, aylaklığın belirgin ölçüde hissedildiği bu rahat ve cazip yaşamının büyümesine kapılmaktan kendisini alıkoyamaz. Artık genç ve gösterişli bir delikanlıya dönüşen kahramanın bu değişimi, bir süre sonra toprak beyinin içten içe vicdan azabı çekmesine ve kendisine bağımlı ettiği bu insana karşı suçluluk duymasına neden olur. Zira *“Bir niyetimi, bir düşüncemi de bir gün hayata geçirebilseydim!... Hayır, hiçbir şeye kabiliyetim yok, ne sevgiye ne dostluğa”* (Panayev, 2018, s. 55) diyerek kendi başıboşluğunun ve gereksizliğinin bilincinde olduğunu vurgulayan toprak beyi, koruması altına aldığı bu delikanlıyı özgür bırakmaya karar verir. Moskova'ya giderek üniversiteye girmesi için onu destekleyen efendisinin bu yönelimi, Grigoriy'in ruhunda bir canlanmaya yol açar. Gereksiz insan tipinin ana niteliklerinden bir diğeri de Grigoriy ile burada açıklığa kavuşur. Bu kahraman türü, dönemde soylulara özgü olduğu üzere, ev eğitimi, bir toprak sahibinin ailesinde alır ve daha sonra üniversitede öğrenimine devam eder. Üniversite eğitimi esnasında tanıştığı önemli filozofların yaşamın anlamını sorgulayan keskin görüşlerine sığınarak kendi pasifliğine gerekçeler bulur ve idealsizliğini destekleyen işlerle meşgul olmaya devam eder (Nikolskiy & Valçak, 2019, s. 95-96). Gençlik yıllarını burada geçiren efendisinin eski arkadaş çevresini bıraktığı yerde bulamaması neticesinde *“eylemsiz ve*

düşüncesizce saplanıp kaldığını” ifade ettiği kendi çiftliğine geri dönmesiyle bir başına kalan Grigoriy de benzer bir tutum sergiler. Sürekli bir arayış içinde olan gereksiz insan tipinin bu yönünü yaşamının söz konusu kesitinde yansıtan kahraman, artık onu koruyan kimse olmadan tek başına kaldığı yeni dünyada geçim derdine düşer ve kendisine yeni bir yaşam haritası çizer. Çok geçmeden belirgin temsilcisi olduğu gereksiz insan tipinin niteliklerini yaşamında doğrudan cisimleştirir: “Her Rus soylusu gibi Grigori Alekseyiç’in de çalışmak için iki geniş ve parlak alan seçimi vardı: askeri ve sivil... Ancak ne yazık ki! Benim kahramanım ne buna ne de diğerine hazırdı. Subaylara katılamazdı çünkü yeteri kadar kahramanca bir ruhu yoktu ve askeri eğilimleri kendinde görmüyordu. Devlet memuru olmak istemiyordu, çünkü bunun için öncelikle memurluğu kazanması gerekiyordu...” (Panayev, 2018, s. 60). Bunun sonucunda yalnızca vicdanını rahatlatmak amacıyla edebiyatla uğraşmaya karar veren kahraman, avare bir şekilde sürdürdüğü yaşamını edebiyat uğraşları ile perdelemeye çalışır.

Grigoriy Alekseyiç’in geçmişten bugüne yaşantısına bakıldığında aslında hiçbir zaman kendi iradesini kullanmadığını, daima başkalarının kararları doğrultusunda hareket ettiğini görmek mümkündür. Önce annesinin onu rızasını almadan yabancı birinin yanına daha iyi şartlarda yaşaması için vermesi, ilerleyen süreçte yerini yeni koruyucusunun aldığı kararlar neticesinde yaşamını yönlendirmesine bırakır. Nitekim kendisinin “İrademi sistemli olarak zayıflatıldılar” cümlesinden aslında kahramanın kademeli olarak *gereksiz insanlaştırıldığı* sonucuna varılabilir. İstekleri, hayalleri ve idealleri hiçbir zaman sorulmayan kahraman, bütünüyle yalnız kaldığında bu yönünü oldukça sarsıcı bir şekilde keşfeder. XIX. yüzyılda bir kaos ortamında doğan gereksiz insanın evrimsel tipolojisine bakıldığında henüz çocukluk döneminde Napolyon tarihiyle (1803-1815 Napolyon Savaşları), gençliğinde Dekabristlerin fikirleriyle (1825) temasa geçer ancak kendisi hiçbir zaman siyasi faaliyetlerde yer almaz. Kavramın, can bulduğu dönemde yaşanan bu toplumsal olaylara gösterdiği tepkisi eylemsizliği nedeniyle yetersizdir (Nikolskiy & Valçak, 2019, s. 95-96). Grigoriy’e bakıldığında da her daim bir eylemde bulunmak istediği ancak “*en küçük nefis mücadelesinin dahi onu umutsuzluğa düşürdüğü*” görülür. Grigoriy, bir başına kaldıktan sonra da bu yaşam şeklini bütünüyle benimser ve kendisi için aktif olarak iyi bir şey yapma girişiminde bulunmaz. Bu durumu eserde kahramana yönelik sarf edilen “*Sürekli bir işten söz edip hiçbir şey de yapmıyor ancak hep başkasının hesabından yaşamaya devam ediyordu*” (Panayev, 2018, s. 66) sözlerinde de görmek mümkündür. Buradan hareketle gereksiz insanın kökenlerine bakıldığında toplumsal koşulların bir sonucu olarak şekillendiği söylenebilir. İçerisinde bulunduğu çalkantılı sosyal yaşama bir eylem adamı rolünde etkili faaliyetleriyle değil, aksine suskunluğu ve durağanlığı ile cevap veren bu karakter tipi, Grigoriy Alekseyeviç’de birebir yansımaları bulur. Tam anlamıyla kendi içine kapandığı yaşamında kahramanın bu eylemi için *diaspora* sözcüğünü kullanmak yanlış olmaz. Toplumsal sorunlar nedeniyle anavatanlarından ayrılarak başka ülkelerde bir hayat inşa eden insanlar için kullanılan diaspora terimi, burada bütünüyle metaforik anlamda ele alınmaktadır. İçerisinde nefes aldığı toplumun dayatmalarına karşı çıkması nedeniyle dışlanan, yalnızlaştırılan ve yabancılaşan Grigoriy, çareyi kendi dünyasına gerçekleştirdiği bir göçte bulur. Normların, ilkelerin ve zorunluluğun olmadığı bu yeni dünyasında tamamen onun kontrolünde bir yaşam hüküm sürmektedir. Tıpkı aidiyet duygusunu kaybeden insanların topraklarından göç etmesi gibi Grigoriy de bir parçası olduğu topluma isyan ederek varlığından feragat eder ve bir ayrılış, bir uzaklaşma gerçekleştirir. Gereksiz insan, yaşadığı dönemin akıntısına uymayan, tüm toplumca kabul edilen kurallara karşı bir duruş sergileyemeyen, duygularıyla hareket eden bir kişidir. Bu durumda toplumun kahramanı, kahramanın da toplumu

reddettiğini söylemek mümkündür. Zira araştırmacı E. V. Nikolskiy'e göre de gereksiz insanın yaşamda bir hedefi yoktur, çoğu zaman neye inandığını ve ne için yaşadığını bilmez (Nikolskiy & Valçak, 2019, s. 95-96).

Gereksiz insan, nefes aldığı süre boyunca mutlaka bir aşk testinden geçer. Kişinin sorumluluk alma ölçüsünü sınavan bu test, her daim başarısızlıkla sonuçlanır. Nitekim önemli gereksiz insan klasikleri olan Oblomov, Peçorin, Onegin ve Rudin gibi kahramanlarda da benzer durumu görmek mümkündür. Grigoriy, kendisine eşlik ettiği arkadaşının akrabalarının bulunduğu köy yaşamında farklı bir dünya ile karşılaşır. Akrabalık ilişkilerinin çetrefilli olduğu her hallerinden belli olan insanların içerisinde yalnızca bir kişi, onun büyük ölçüde dikkatini çekerek sonraki yaşamında derin izler bırakır. Sergey'in kuzeni Nataşa, yapmacıksız doğal tavırları, sadeliği, şeffaflığı ve açık sözlülüğü ile etrafındaki diğer insanlardan ayrılan bir genç kızdır. Tıpkı Grigoriy gibi o güne dek yalnızca annesinin ve köy yaşamının kuralları çerçevesinden çıkamayan Nataşa, yeni misafir ile kendisinin de tarif edemediği duyguların peşinden sürüklenir. Grigoriy, hayata karşı eylemsiz olsa da düşüncelerinde ve felsefi görüşlerinde adeta bir provokatördür. Nitekim kahramanın bu yönü, Nataşa'nın ruhunda tam anlamıyla bir devrime yol açar. Benliğindeki potansiyeli Grigoriy'in yönlendirmeleriyle keşfeden genç kızın yerinde artık annesine bağımlı ve kendine ait fikirleri olmayan biri yoktur. Grigoriy'in ona verdiği kitaplarla önünde çok farklı bir dünyanın kapısı aralanan genç kız, bu esnada ona tüm varlığıyla kapılır. Ancak kahramanın vaktini yazarak ve okuyarak geçirmesini başıboşluk olarak nitelendiren annesi, kızı ile genç adamın bu ilişkisinin karşısında duran yegâne kişi olur. Çünkü İgnatyevna için edebiyat meşguliyeti, *"hükümdarlık gibi çok şeyi kapsıyor değil... Ne de olsa bu işlerden ne bir rütbe, ne bir ödül, ne de bir kazanç elde edecektir"* (Panayev, 2018, s. 99). Ancak artık ruhen büyük bir dönüşüme uğrayan Nataşa, annesine ilk kez burada karşı gelerek aşkının peşinden gider. Keza Grigoriy de ilk defa tattığı bu duygu ile içerisinde sindiği avare yaşam tarzından çıkmaya karar verir: *"Çalışacağım ve her iş bana nasıl da kolay ve zevkli gelecek!... Bu ana kadarki çalışmalarım hep bir uyuşukluk içinde oldu. Çünkü hayatta bir amacım yoktu, çünkü çevrem beni hep karamsarlığa ve dar kafalılığa itiyordu... Ancak şimdi gerçek gücümü ve çalışma isteğimi hissediyorum"* (Panayev, 2018, s. 104). Fakat tıpkı bu isteğin bir anda ortaya çıkması gibi bir anda yok olması da kaçınılmaz olur. Diaspora eylemine uygun düşen davranışını burada da yansıtan kahraman, Nataşa'nın sıradan diğer kızlar gibi çeyiz hazırlığına girdiğini duyunca hemen ondan soğur ve kabuğuna çekilir. Bu davranışının kökeninde aslen evlilik gibi büyük bir sorumlulukla baş edemeyeceği düşüncesi yatan genç adam, genç kıza duyduğu gücenikle kendisini maskeleyerek ondan ayrılır. Bu durum, Nataşa'ya gönderdiği mektubundaki yine kendisine ait *"Ben derinden ve fedakârlıkla sevemiyorum"* cümlesiyle doğrudan desteklenir. Onu ve yine onun gibi dönem toplumunda var olan sayısız gereksiz insanı "refletör" sözcüğü ile niteleyen Grigoriy, *"Hiçbir işe yeteneğimiz yok, hiçbir yere uygun değiliz!"* diyerek artık kökleşmiş bir yaşam biçimi olan avareliğin Rus edebiyatındaki karşılığı "gereksiz insan"ın temel karakteristik özelliğini birebir gözler önüne serer.

İvan Panayev, *Akrabalar* eserinde son derece zorlu bir evrimden geçen diğer çağın koşullarındaki gereksiz insan sorununu ön plana çıkarmaya çalışır. Bu eserdeki gereksiz insan, Onegin ve Peçorin gibi yüksek sosyete salonlarından değil, felsefi çevrelerden ve ilerici aydınlar arasından çıkıp gelmiştir. Panayev, bu yeni türün doğasında var olan modernite ile ilgili pek çok özelliği yakalar ve hikâyesine yansıtır (İoffe, 1962, s. 18-19). Tıpkı XIX. yüzyılın toplumsal koşulları gibi XX. yüzyıla birlikte gelen modernizm sürecinin de bireyin ruhunda yol açtığı

yalnızlığı vurgulamak isteyen yazar, bunu Grigoriy'deki içe kapanıklıkla açıklamaya çalışır. Mutlu zamanlarda adeta bir filozof kimliğine bürünen, zorlu koşullarda da bir o kadar suskunlaşarak benliğine doğru bir göç gerçekleştirir. Bu doğrultuda eylemleri için diaspora tabirini kullanabileceğimiz kahramanı bu şekilde davranmaya iten ana sebepler, sosyolojik bağlamda sunulurak gereksiz insan tipinin modern dönemdeki karşılığı çözümlenmeye çalışılmıştır.

2. Modernitenin Ürünü Anomik Bir Tipleme: C.

Yaşamını amaçsız bir şekilde sorumluluk almadan sürdüren insan tipine aylak denir. *Türkçe Sözlük*'e göre aylak, “işsiz, boş gezen, avare (kimse)” iken; aylaklık, “boşta olmak, yapacak bir işi olmamak, boş oturmak” anlamlarına gelir (TDK, 2019, s. 206). Polonyalı sosyolog Zygmunt Bauman, belirli bir hedefi olmayan kişileri aylak olarak adlandırır. Aylak kimsenin eylemleri planlı değildir, zira bu onun için çok da önem arz etmez. Aylak insan için her yer bir durak demektir ancak bu duraklarda ne kadar kalacağı da belli değildir. Aylak, hüsrarla sonuçlanan ve henüz denenmeyen umutlarının çekimiyle eyleme geçendir (Aktan Küçük, 2007, s. 5-6). Genel anlamda yapmak istediğini bilmeyen aylak, aynı zamanda bu durumu umursamaz. Buradan aylığın boş vermiş bir tipleme olduğu sonucu çıkar. Aylak insanı bu sosyal duruma sokan temel unsur, Bauman'ın da altını çizdiği üzere yerine getirilmeyen hayalleridir. Bir diğer ifadeyle aylak, düş kırıklığına uğradıktan sonra yaşamı önemsememeye karar verir (Koçal, 2010, s. 210).

Türk romanında Tanzimat Edebiyatı'ndan itibaren zaman zaman görülmeye başlayan aylak karakterler, uzunca bir süre boyunca dönüşüme uğrar ve günümüzdeki kullanımıyla okuyucunun karşısına çıkar. Tanzimat Dönemi'nde aylak tipinin edebiyatta yerini alışı, dönemin yapısının doğrudan bir sonucu olarak düşünülebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1839 yılında Topkapı sarayından ilan edilen Tanzimat Fermanıyla dönemin sosyal yapısında büyük gelişmeler yaşanır. Daha çok hukuki ve toplumsal anlamda yaşanan bu değişimler, tabii olarak edebiyat sahasında da büyük ölçüde yansımaları bulur. Dönemin sosyal yapısında Avrupalı izlere rastlanılmaya başlanır. Sosyal hayat, değişime daha açık bir hale gelir; idari, bürokratik ve medeni bir yapı kazanır. Eşitlikçi yaklaşımı destekleyen reformlarla yeni bir aydın tipi kendisini gösterir. Dönemin değişime uğrayan düşünce yapısıyla birlikte dünyada çile çekileceği, ahirette mutlu olunacağı yönündeki algıdan da vazgeçilir ve bunun sonucunda gelecek günleri için tasalanmayarak günlerini meşgalesiz geçiren insan tipi türer. Ulusal edebiyattaki ilk aylak karakterler de bu dönemde ortaya çıkar (Karaman, 2019, s. 2, 5-6).

Toplumsal yaşamda ve edebiyatta sıklıkla yer almaya başlayan aylaklık, her ne kadar çeşitli evrimlerden geçse de kavramın asıl başlangıç noktası olarak “modern” sözcüğü ile birlikte anılan Tanzimat sonrası Türk edebiyatı alınabilir. Modernleşme çabalarının üst seviyeye çıktığı süreçte aylaklık hali de anlam kapsamını genişletir. Artık kent ve kent yaşamının farklı bir görünüm kazandığı dönemde yeni kentsel davranış şekilleri ve yeni kentli tipleri kendisini gösterir. Bunlardan biri olan aylaklar da modern kentlerin ve modern kent yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak oluşum sürecine dâhil olmaya başlarlar. Geniş yolları, aydınlık sokakları, kalabalıkları cezbeden dükkânları, eğlence yerleri, pasajları ve parkları ile yeni İstanbul, aylaklara ev sahipliği yapan bir kent olmaya, mahrem kabul edilen evden sokağa açılma ve kalabalığa karışma gibi imkânlarla modern dönem aylaklığın mekânı haline gelmeye başlar (Aktan Küçük, 2007, s. 29).

Türk edebiyatında aylak tipinin yerini alışı Cumhuriyet öncesi ve sonrası şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Sosyal hayatın bir yansıması konumunda olan edebiyat dünyası içinde aylak arketipine ilk olarak Ahmet Mithat Efendi'nin Felâton Bey'i (*Felâton Bey ile Rakım Efendi*

romanı), Recaizade Mahmut Ekrem'in Bihruz Bey'i (*Araba Sevdası*), Halit Ziya Uşaklıgil'in Behlül'ü (*Aşk-ı Memnu*), Mehmet Rauf'un Necib'i (*Eylül*), Ömer Seyfettin'in esere de adını veren Efruz Bey'i; Cumhuriyet sonrasında ise Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Avnüssalah'ı (*Utanmaz Adam*), Safiye Erol'un Orhan'ı (*Kadıköyü'nün Romanı*), Sabahattin Ali'nin Ömer'i (*İçimizdeki Şeytan*), Abdülhak Şinasi Hisar'ın Hacı Vâmık'ı (*Çamlıcadaki Eniştemiz*), Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Suat'ı (*Huzur*), Atilla İlhan'ın Hasan'ı (*Sokaktaki Adam*), Salah Birsell'in Gözlemci'si (*Dört Köşeli Üçgen*), Memduh Şevket Esendal'ın Hafız Nuri Efendi'si (*Hayat Ne Tatlı*), Leyla Erbil'in Bay Suret'i (*Hallaç*) ve Melih Cevdet Anday'ın Muammer Bey'i (*Aylaklar*) örnek olarak gösterilebilir. Edebiyatımızda modern dönem aylağı en güzel şekilde ele alan roman düşünüldüğünde ilk akla gelen isim ise Yusuf Atılgan ve eseri *Aylak Adam*'dır (Acehan, 2018, s. 68-69).

Manisa'da 1921 yılında dünyaya gelen Yusuf Atılgan, yükseköğrenimini İstanbul'da tamamlamasının ardından "kent ve taşra yazarı" olarak edebiyat dünyasında yerini alır. Türk edebiyatında az yazan ancak çok tanınan bir yazar olan Atılgan, önemli iki romanı *Aylak Adam* ve *Anayurt Otel*i ile geniş çaplı bir üne kavuşur. Üçüncü romanı *Canistan*'ı tamamlayamadan vefat eden yazarın aynı zamanda *Bodur Minare*den Öte adlı bir de hikâye kitabı vardır. Romanlarında genel anlamda yalnızlık ve yabancılaşma konularını ele alan yazarın kahramanları da bu nedenle toplumdan kendisini soyutlamış, içe dönük, psikolojik problemleri olan insanlardır. Her ne kadar bu kahramanlar, köy, kasaba, şehir gibi birbirinden farklı sosyal muhitlerde yaşasalar da çoğunlukla aynı sorunlarla boğuşurlar. İçerisinde nefes aldıkları çevreden izole, kaynağını genellikle çocukluklarından alan sorunlarından kurtulamayan bu kahramanlar, Türk edebiyatına ayrılmaz bir konumda yerleşirler (Yıldırım, 2017, s. 2494). Yapıtlarını modern dönem anlayışının sunduğu olanaklarla işleyen Atılgan, biçim konusunda Türk romancılığında henüz kullanılmaya başlanan pek çok teknikten faydalanır. Eserlerinin akışı içerisinde yoğunlukla günlük ve mektup türlerini kullanarak olayların ve kahramanların iç dünyalarını gün yüzüne çıkarmaya çalışır (Gelir & Tütak, 2017, s. 1097). Özellikle hayata tutunamayan, varoluşsal problemler yaşayan, kendisini toplumdan dışlamış, ayrık, asosyal, cinsel sorunları olan kahramanları yapıtlarının merkezine oturtması, Atılgan'ı dönemdeki feodalizm eleştirisi, köylü sorunları, ağa-köylü çatışması, soylu eşkıyalık gibi konuların baskın olduğu roman anlayışından ayırıştırır (Demir, 2013, s. 762).

Yusuf Atılgan, büyük ses getiren romanı *Aylak Adam*'ı 1959'da yayımlar. Kış, İlkyaz, Yaz ve Güz olmak üzere toplamda dört bölümden oluşan romanına Atılgan, Baki'nin "Mufasssal kıssa başlarsın garip efsane söylersin" cümlesiyle başlayarak daha ilk sayfalardan başkahramanının özel bir niteliğe sahip olmadığını, anlatacağı olaylarda ise merak uyandıracak bir hadiseye rastlanmayacağına dair kehanette bulunur. Adının yalnızca "C." olarak anıldığı romanın başkahramanının sıradan bir günü ile giriş yapılan sayfalarda "o" şeklinde nitelendirilen birine yönelik yoğun bir arayış ilk olarak dikkati celbeder. Başkahramanın bakış açısından sunulan anlatımla son derece iç karartıcı bir yaşamın gözler önüne serildiği İstanbul sokaklarında, aslında bu bunaltıcı ruh halinin C.'nin kendisinden kaynaklandığı görülür. Aylaklığın her noktada hissedildiği bu aktarımda kahramanın sıradanlaşan yaşam şekli olan monotonluk, hayata bakış açısında doğrudan yansımaları bulur: "Aylak adamın uzun, doldurulmaz sabahları korkunçtu. Kimi saatler bile önemliydi. Geçmek bilmez, uzun 'üç-dört dakika'lar yaşamıştı" (Atılgan, 2017, s. 51). Yalnızlığın ve soyutlanmışlığın belirgin bir şekilde ön planda olduğu yaşamında C., aylaklık halini tüm meşguliyetlerinde belli eder. Sahip olduğu somut gerçekliğiyle önünde dikilen hayata son derece kayıtsız olan kahraman, normal bir insanın üzerinde durmaya dahi değer görmeyeceği

küçük ayrıntılarda boğulur: “Neydi o kaldırıp attığım dünkü kitap! Adam sabah kalkıyor, yüzünü yıkıyor, parkta oturuyor, yemek yiyor, sevgilisiyle dolaşıyor, gecenin bir vakti evine gelip yatıyor. Hiç mi çışı gelmedi? İnanılacak şey değil...” (Atılğan, 2017, s. 18). Bu durumu, eserin başka sahnelerinde önündeki adamın kulağının ardındaki kirin deseniyle, birahane de garsonun siparişleri söylemek için seslendiği duvardaki deliğin arkasında kimler olduğuna dair merakını ifade ettiği cümleleri ile doğrulamak mümkündür.

Davranışlarından ve aklına gelen saçma düşüncelerinden hayata genel anlamda tutunamayışı ve sosyal hayattan soyutlanması belirgin bir şekilde görülen C.’nin, toplumun kendisine dayattığı kurallara karşı da keskin bir duruşu ve tavrı vardır: “Kılığı düzgün bir adamın sokakta simit yemesi yasaktır. Bütün yasaklar gibi bunun da bir kaçamak yolu yok mu? Simidi kır, cebine sok. Tek elinle bir lokma koparıp, kimseye sezdirmeden ağzına at. Ama ben dişlerim sağlamken ısıracağım” (Atılğan, 2017, s. 18). C.’nin artık özgün bir davranış şekli olan aylaklığının sonucu olan yabancılaşma, araştırmacı Hakan Sazyek tarafından kavramın bir türevi olan anomi ile özdeşleştirilir. Sazyek’e göre (2010, s. 67) anomi, “yalıtılmışlık, yalnızlık, iletişimsizlik, amaçsızlık, değersizlik, boşluk, umutsuzluk, geleceksizlik şeklindeki iç yaşantıların oldukça yoğun ve şiddetli yaşandığı bir bozgun sürecidir.” Bu açıdan bakıldığında C.’nin toplumdan kendisini izole ettiği, onunla bir iletişim kuramadığı, yalnız kaldığı ve amaçsız sürdürdüğü yaşamında içindeki boşluktan kaynağını alan tatminsizliği tecrübelediği, insanlarla sürekli ruhsal anlamda bir kaosun içerisinde olduğu görülür. C., bu yönüyle modern dünya bireyine örnek teşkil eder (Güngör, 2021, s. 43). C., topluma genel anlamda bir karşı duruş sergilerken yine de aslında onun içindedir. Anomik davranışlarını en üst boyutta yansıtırken diğer yandan da yabancılaştığı toplumla sürekli olarak bir çatışma halindedir.

Herhangi bir işte çalışması arkadaş çevresi tarafından pek olası görülmemeyen C.’nin girebileceği en ihtimal işte dahi aylaklığın ve yalnızlığın baskınlığı göze çarpar: “...Dört gün önce bir sokak levhasında “İki Öksüzler Sokağı” adını okuduğum zaman kendi kendimi bir işe atadım. Şehrin sokak adlarını toplayacak, bunlar üstüne düşünecektim” (Atılğan, 2017, s. 19). Zira onun için iş demek, tek tip yazılar yazmak, aynı dersleri vermek, benzer şekilde çekiç sallamaktır. Ona göre bir işte çalışan herkes aynı şekilde davranarak sürekli olarak kendilerini tekrarlarlar. Hâlbuki anomik bir yaşam sürdüren C.’nin çoğunlukla yalnız olduğu gece vakitlerinde bir cümle üzerinde saatlerce düşünmesi yapılabilecek en güç iştir. Kafasına hücum eden düşünceler ve sözcükler karşısında yetersiz kalışı sonucunda sarf ettiği büyük çaba, küllüğünün ağzına kadar dolan sigara izmaritleriyle simgelenir.

İç içe anlatımın hâkim olduğu romanda olay örgüleri çeşitli noktalarda birbirlerinden bağımsız sürüyormuş gibi görünse de aslında tüm yaşananlar, geçmiş ile şimdi içinde paralel olarak aktarılır. C.’nin peşinde olduğu ve tekrar görmek için büyük çaba harcadığı “o”nun, aslında bir süre önce resim galerisinde tanıştığı Ayşe olduğu, genç kızın araya serpiştirilen mektuplarıyla ortaya çıkar. İlk bakışta “yakışıklı züppe” olarak nitelendirdiği C.’nin karakteristik ayrıntılarını Ayşe’nin mektupları çözümler. Yine bu mektuplardan birinde “Aylakım ben, demişti, param var. Hem benim yapacağım bir iş de yok” (Atılğan, 2017, s. 36). cümlesiyle C.’nin Türk edebiyatındaki aylak tipine birebir örnek teşkil ettiği bir kez daha doğrulanır. Zira eserin ilerleyen sayfalarında “Rahatsız. Hem ne kolay rahatlıyorsunuz. İçinizde boşluklar yok. Neden ben de sizin gibi olamıyorum? Bir ben miyim düşünen? Bir ben miyim yalnız?” (Atılğan, 2017, s. 49) cümlelerinden kahramanın kendisinin de anomik yönünün ne derece bilincinde olduğu

anlaşılabilir. Toplumun kurallarını alenen ihlal ederek yabancılaştığı bu dünyada kendisine yeni bir hayat alanı inşa eden C.'nin bu tutumunun altını çizmek için Atılgan, neden ismini tam olarak vermediğini ise kahramanının ağzından şu sözlerle açıklar: “*Bence insanın adı onunla en az ilgili olan yanıdır. Doğar doğmaz, o bilmeden başkaları veriyor. Ama yapışıp kalıyor ona. Onsuz olamıyor (Sustu. Bir sigara yaktı.) Bakın, şimdi adımdan daha önemli bir şey biliyorsunuz. Sigara içtiğimi...*” (Atılgan, 2017, s. 76).

Zengin ile paralı olma durumlarını ayrı şekilde ele alan C., her ne kadar anomik bir hayata sahip olsa da duygu dünyasında da bir o kadar yoğun ilişki listesine sahiptir. Ayşe'yi aramakla geçen günlerinde çeşitli kadınlarla yakınlaşan C.'nin genellikle içinde kaldığı aşk çemberinde korktuğu en temel şey alışkanlık olur. Alışkanlıkların kişileri standartlaştırdığına inanan kahraman, en uzun ilişkisi olan Güler'de de sürekli olarak gelgitler yaşar. Çünkü kendisinin de sıklıkla tekrarladığı gibi o anomik bir aylaktır ve bu eylem halinden vazgeçmeye de hiç niyeti yoktur. Öyle ki roman boyunca peşinde olduğu Ayşe'yi bulduğunda dahi bu tutumunu bırakmayan C., onunla geçirdiği müşterek hayatından da bir süre sonra sıkılmaya başlar. Çünkü ona göre “*aylak olmak dünyanın en zor işiyken*” bir kadına bağlı bir şekilde evli yaşantısı sürdürmek ona hitap etmemektedir. Başkalarından ayrı, izole ve bu açıdan bütünüyle anomik bir hayatı seçen kahraman için her an yanında birinin olacağı sadık bir yaşam uygun değildir. Nitekim bu durumun farkına varan Ayşe, sevdiği tarafından terk edilen biri olma korkusuyla hareket eder ve kahramandan önce davranarak onu bırakıp habersizce ortadan kaybolur. Neredeyse her cümlesinde “*aylakım ben*” diyen C. tarafından bu olay bile üzüntü duyacağı değil, hayalindeki aşkı bulmak için romanın başından itibaren görülen arayışını kaldığı yerden sürdürmesini sağlayacak bir fırsat olarak ele alınır. Buradan da C.'nin ulaşmayı değil aramayı sevdiğini, anomisinin zirveye ulaştığı yaşantısını bu meşgale ile doldurmak istediğini anlamak mümkündür.

XX. yüzyılın önemli bir simgesi olan modernizmin bireyi sürüklediği yabancılaşma, Atılgan'ın *Aylak Adam* eserinde doğrudan yansımaları bulur. Bay C.'nin kendi değer yargılarına uymayan topluma anomik bir duruşla karşılık vermesi, dönemin sosyal yaşamında rastlanabilecek pek çok insanın manevi dünyasına ışık tutar. Babasından kalma miras ile geçim derdi çekmeden sürdürdüğü yaşamında felsefi çıkarımlarıyla hayata yönelik bakış açısını her noktada açık eden kahraman, sosyolojik koşulların yol açabileceği trajik insan hayatlarını gün yüzüne çıkararak genel bir toplumsal sorun olan aylaklığa edebiyat dünyasında güçlü bir örnek olarak yer açar.

3. Sosyo-Komparatistik Bir İnceleme: *Akrabalar* ve *Aylak Adam*

Herhangi bir işle meşgul olmadan yaşayan, her günü bir diğerini andıran, alışkanlıklarında da sürekli olarak kendisini tekrarlayan insanların yaşam biçimi olan avarelik, çalışmamızdan da anlaşıldığı üzere çeşitli isimlerle ele alınışıyla iki farklı ülkenin edebiyatını ortak paydada buluşturan önemli bir edebiyat tiplemesi olarak ön plana çıkmaktadır. Rus edebiyatından seçilen *Akrabalar* romanında sosyal sorunlardan kaynağını alarak oluşan diasporik bir imge olan gereksiz insan, Türk edebiyatında moderniteyle beliren anomik aylak adamla benzer niteliklere sahiptir. Her iki roman karakterine de bakıldığında, biri dönemin potasında eriyerek kendi kabuğuna çekilen, diğeri ise çağın bir çıktısı olarak kendi benliğine göç eden bir kahraman tiplemesi olarak kimlik kazanır. Yukarıda ayrıntılı bir şekilde ele alınan bu iki edebiyat tiplemesi, karşılaştırmalı veriler ışığında incelendiğinde de pek çok ortak noktaya sahiptir. Öncelikle çehresine büründükleri karakterler bağlamında her iki kahraman da işsiz, aylak ve avare gibi nitelemelerinin yanı sıra hayata karşı da bir o kadar felsefi görüşlere sahiptir. Yaşamın her noktasına felsefi bakış açısıyla

yaklaşan kahramanlar, üzerinde durdukları tüm konularda toplumdan farklı oluşları ve ayrılıkları ile seçilirler. Aynı zamanda asosyal oluşları ilk bakışta fark edilen kahramanların pek önem arz etmeyen yaşam şekilleri, ilk olarak edebiyata düşkünlükleri ve okumayı sevmeleriyle simgelenir. Bir diğer ifadeyle edebiyat, ele aldığımız eserlerde ancak zamanını boş geçiren insanların uğraşabileceği bir meşgale olarak açıklanır. Bu durum, Nataşa'ya talip çalışkanlığıyla ünlü Zahar Mihaylıç'ın okumaya meraklı olmaması ile desteklenir. Bu yargıya göre işi çok olan kimsenin okumaya da vakti yoktur. Kitaplar, ancak bol vakti olan kişilerin kendisini oyaladığı araçlardır. Bu açıdan Grigoriy ve C., yanlarından ayırmadıkları kitaplarıyla başıboş yaşam şekline farklı bir yorum katarlar.

Grigoriy ve C.'nin duygu dünyasına bakıldığında ikisinin de sert ve hızlı geçişlere sahip olduğu görülmektedir. Panayev'in kahramanını nitelerken sarf ettiği "*Grigoriy Alekseyiç, bazen en uysal ve nazik durumundan tarifsiz bir zalimlik ve hoşgörüsüzlüğe doğru çok tuhaf geçişleriyle herkesi hayretler içinde bırakıyordu*" (Panayev, 2018, s. 63) sözcükleri bütünüyle C.'yi hatırlatır. Oturduğu lokantada keyfi yerindeyken bir anda garsonun bir sözcüğüne ya da davranışına takılan C., içerisinde bulunduğu çakırkeyif ruh halinden birdenbire katı bir tutuma geçebilir. Kahramanların tıpkı eylemleri gibi manevi yaşamları da uzun soluklu bir bulunma hali yaşamaz. Bir diğer bakış açısıyla ele alındığında hiçbir yerde tam anlamıyla kalamayan ve hemen yer değiştirmek isteyen kahramanları meşgul edebilecek tek zaman dilimi ândır. Diğer yandan her iki kahramanın da eser boyunca iç sesleriyle konuşmaları ve kendilerini uzun uzadıya anlatmaları aynı davranış özelliklerini yansıtır. "[Grigoriy] Kendi kendine gevezelik etmeyi ve alışılmışın ötesinde bir diyalektik sanatla en ufak inceliği ve benliğinin ayrımlarını anlatmayı çok seviyordu" (Panayev, 2018, s. 64). C. de tıpkı Grigoriy gibi bulunduğu her yerde aslında sürekli düşünceleriyle sohbet ederken dışarıya karşı da bir o kadar durgun ve suskun görünür. Ayşe ile bir konuşmasında çocukluğundan başlayarak sürdürdüğü anlatımında genç kızın durdurma girişimlerine rağmen içerisine hapsettiği yıllarını bir solukta dışarıya dökmesi, C.'nin görüntüsündeki suskunluğunun altında aslında yaşanmışlıklarının trajedisinin olduğu görülür.

Akrabalar ve *Aylak Adam* eserlerinde ilk göze çarpan nokta, kahramanlarının dur durak bilmeyen bir arayış içinde olmalarıdır. Panayev'in "*O, kadını nerede ve ne zaman böylesine mükemmel bir şekilde tanıyabildi?*" (Panayev, 2018, s. 64) cümlesinden, öncesinde herhangi bir kadınla ilişkisi olmadığı belli olan Grigoriy'nin sürekli olarak gerçek bir aşktan bahsetmesi, C.'nin eserin başından itibaren peşinde olduğu Ayşe'ye kavuşma tutkusuyla birebir benzeşir. Diğer yandan Grigoriy'nin onu etkilemek için uzunca bir çaba harcadığı Nataşa'ya kavuştuktan sonra terk etmesi de C.'nin Ayşe'yi bulmasının ardından duyduğu tamamlanamamışlık hissi sonucunda genç kızıdan ayrılma düşünceleriyle boğuşmaya başlaması büyük ölçüde ortak noktalara sahiptir. Nitekim C.'nin bu durgun halinden onun aklından geçenleri okuyan Ayşe, daha önce davranarak ortadan kaybolur. Genç kızın bu ani gidişi, kahramanın ruhunda hiçbir üzüntü uyandırmazken aksine bu durum, idealindeki kadına yönelik yeni bir arayış içerisine girmesi için C.'ye fırsat verir. Temele inildiğinde Grigoriy'nin ve C.'nin sevdikleri kadınlardan ayrılmasının başlıca gerekçesi, artık onlarla özdeşleşen avare yaşam biçimlerinin bir sonucu olarak evlilik sorumluluğunu alabilecek düzeyde kendilerini hissedememeleridir. Zira Grigoriy'nin "*Evlilik bana ölümden korkunç geliyor*" cümlesi ve C.'nin "*Erkek bıkıp kaçsın, çocuklar kuşpalazı olsunlar diye mi?*" şeklindeki evliliğe dair yönelttiği soru, her iki kahramanda da söz konusu olgunun benzer biçimde ele alındığını gösterir. Niteliksel benzerliklerden bir diğeri ise her iki kahramanın da genç olmaları ve çevrelerinin dikkatini üzerlerinde toplamalarıdır. "*Böylesine sevimli, böylesine hoş, nazik, uysal*

ve alçakgönüllü genç bir insana daha önce hiç rastlamadım. İnsanın onu keyifle seyredesi geliyor” (Panayev, 2018, s. 75) şeklinde tanımlanan Grigoriy'nin karşısında, arkadaşları tarafından tablosu yapılacak kadar gösterişli bulunan, hiçbir kadının karşı koyamadığı, yoldan geçerken nişanlı olduğunu söyleyen genç kızın dahi öpücüğüne itiraz etmediği, otobüste kalabalıktan dolayı mesafeyi tutturamadığı kadının yanında sevgilisi olmasına rağmen onun dokunuşlarına sessiz kalmadığı C. yer alır.

“Diğerlerinin yaptıklarını neden umursayayım ki?” (Panayev, 2018, s. 90) diyen Grigoriy'nin toplumsal yaşama yönelik bu kayıtsızlığı, “Neden insanları bu kadar ciddiye alıyorsun? Başkalarının saçmalamalarına için için gülmeyi ne zaman öğreneceksin sen?” (Panayev, 2018, s. 131) diyen C.'nin yaşama bakış açısında doğrudan tekrarlanır. Her iki kahramanın da sosyal yaşamda bir varoluş problemiyle uğraştıkları eser boyunca sıklıkla gözler önüne serilir. Kendi kurdukları dünyalarında oluşturdukları düzene göre hareket eden Grigoriy ve C., toplumun onlara dayattığı sisteme bütünüyle karşı çıkarlar. Neredeyse her davranışlarında bir isyanın gözlemlendiği bu kahramanlar, akıp giden yaşama dirayetli bir durağanlıkla cevap verirler.

Akrabalar'da babasının ölümünün ardından annesinin mecbur kalarak çocuğunu kendisinden isteyen zengin toprak beyine vermesi üzerine öncesinden çok farklı bir yaşama sahip olan Grigoriy'de, Moskova ile tanışmasının ardından hamisine yönelik beliren eleştirel bakış büyük ölçüde dikkat çeker. Efendisini romantik olarak nitelendiren genç adam, idealizm yanlısı bir tutum çerçevesinde toprak beyinin dünya görüşünü oldukça sert bir şekilde yargılar. Benzer durum, *Aylak Adam*'da C.'nin kendi öz babasına bakış açısında birebir yansımasını bulur. Ayşe'ye anlatımında babasından genel anlamda olumsuz bir şekilde bahseden kahraman, annesinin ölümünün ardından hayatında bir baba imgesi olmadığını açıkça dile getirir. Her ne kadar babasının kendisine yeterli ilgi ve alakayı göstermediğini ifade etse de aslında onun sağladığı imkânlarla yaşamını sürdüren mirasyedi genç, bunu da “Galiba babam sevgisizlik borcunu bana parayla ödüyordu” (Panayev, 2018, s. 152) diyerek açıklar. Roman boyunca babasını çağrıştıran her şeyin karşısında olduğunu söyleyen C., aslına bakıldığında tam anlamıyla onunla aynı davranışları sergiler. Evlerindeki hizmetçiyle defalarca yakaladığı babasının ilerleyen süreçte annesi yerine koyduğu teyzesiyle ilişkisi olduğunu öğrenmesi üzerine ona olan nefreti iyice büyüyen C., her ne kadar babasını bu konuda büyük ölçüde eleştirse de kendisi de hayatına sürekli olarak kadınları alır. Hızlı bir şekilde süren aşk yaşamı içerisinde debelenen kahraman, baba iktidarını simgeleyen eve karşı da farklı bir tutuma sahiptir. Belki de bu amaçla ev odaklı bir unsur olan evliliğe karşı olan C., birlikte olduğu kadınlarda girdiği cinsel ilişkilerde de genellikle evinde olmaktan kaçınır. Çoğunlukla sinema ve kiraladığı pansiyon gibi kendi evinin uzağında olan yerlerde buluşan C. için ev, babasını, babasının cinsel yaşamını, teyzesiyle birlikte olduğu ve kendisine sayısız kez şiddet uyguladığı, mutlu olmasının mümkün olmadığı, çocukluk hayallerini elinden alan kirli bir mekândır (Uğurlu, 2008, s. 1719-1742).

Yapılan komparatistik incelemeden varılan sonuca göre, her iki eserin kahramanının yaşam biçimleri, hayata bakış açıları, davranışlarının kökeni ve eylemsizliklerinin gerekçeleri sosyolojik etmenlerden kaynağını alır. İçerisinde bulundukları çevrenin hareketlerine şekil verdikleri bu kahramanların karşılaştırmalı ele alındığında kendi dönemlerinin çocukları olduğu sonucu çıkar. Biri yaşanan siyasi çalkantılar döneminde hayata tutunmaya çalışan insanların bir tablosu olarak temsil edilirken, diğeri de modernizmin yol açtığı sosyolojik bir sorun olan yabancılaşmanın çağın bireyinin ruhunda yol açtığı büyük boşluğu simgeleyen bir rolde okuyucunun karşısına çıkar. Bu

noktada her iki kahramanın da her ne kadar nitelikleri aksini yansıtsa da aslında içerisinde bulundukları sosyal yaşamı yansıtmalarından dolayı ne derece büyük sorumluluklar yüklendiklerini söylemek mümkündür. Birbirinden farklı dönemlerin temsilcileri olan iki eser, aynı zamanda insanı merkeze alan edebiyatın ulusları ve temaları nasıl birbirine bağlayabileceğini de gözler önüne serer.

Sonuç

Başboşluğun, meşguliyetsizliğin ve işsizliğin karakteristik özellikleri olduğu aylaklık, pek çok edebiyat eserinde bu nitelikleriyle yansıtılır. İvan Panayev'in *Akrabalar* ve Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam* eserlerinde avare olma halini bütünüyle yansıtan başkahramanlar, diğer yandan aydın ve entelektüel yönleriyle resmedilirler. İçerisinde doğdukları kültürlerin sosyolojik bir sonucu olarak şekil alan bu tiplerden Panayev'in *Akrabalar*'ının başkahramanı Grigoriy Alekseyiç, genel anlamda hayata karşı depresif bir bakış açısına sahip olmasından dolayı kendi içerisinde kurduğu dünyada inzivaya çekilen bir karakterdir. Bu anlamda toplumun katı normlarına kendince isyan eden kahraman, tarih boyunca topluluklara zor zamanlar yaşatan diaspora eylemine metaforik açıdan uygunluk sağlar. Kendi topraklarında yaşam alanı edinemeyen insanların ana yurtlarını terk etmek zorunda hissetmeleri sonucunda gerçekleştirdikleri bu göç durumu, sosyal yaşamda var olma sıkıntısıyla boğuşan Grigoriy'in benliğinde oluşturduğu evrenine sığınmasıyla karşılık bulur. Diasporik yaşam şeklini neredeyse her davranışında yansıtan kahraman, bu yönüyle Rus edebiyatının önemli bir tiplemesi olan gereksiz insan kalıbına farklı bir yorum katar. Türk edebiyatında benzer tipleme, aylak adam adı altında kendisini gösterir. Atılgan'ın *Aylak Adam* eserinin başkahramanı C., iyi eğitilmiş, ancak donanımlarını hiçbir yerde kullanmayarak genel anlamda yeteneklerini heba eden bir kişi olarak tanımlanır. Eylemlerindeki durağanlığın, içerisinde bulunduğu modernitenin bir sonucu olması, kahramanın toplumdan yabancılaşmasına ve söz konusu olgunun türevi olan anomik yaşam şeklini benimsemesine yol açar. Akıp giden zamanın içerisinde yalnızca âna tutunabilen bu kahraman, kendisine dayatılan ilkelere başboş bir hayat tarzı sürdürerek cevap verir. Sonuç olarak görülüyor ki iki farklı kültürün çıktısı olan gereksiz insan ve aylak adam, farklı toplumsal koşullar neticesinde beliren ancak benzer niteliklere sahip iki edebiyat tiplemesidir. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin verilerinden faydalanılarak incelenen bu iki edebiyat kahramanının neredeyse aynı özellikleri yansıtmışından bir kez daha anlaşılmaktadır ki edebiyat, insana insanı içerisinde bulunduğu koşulların tüm yönleriyle anlatan ve bu nedenle de ulusal farklılıkları potasında eriten önemli bir iletişim aracıdır.

Extended Abstract

In comparative literature, which aims to reveal how nations affect each other, and determine the extent of interaction and different interpretations, sometimes receivers and transmitters do not express themselves explicitly. An interaction between the two can occur in any form, such as essence, style, emotion, thought, imagination, and expression, and it can be seen simultaneously or in succession. From this point of view, influence does not follow a sequential line between cultures and literature; some have priority while others are left behind. In other words, a literary work in a nation's literature may not exist in other literature, or there can be a delay. These temporal shifts or non-proportionality can be seen in the context of many elements in the field of comparative literature, including subject, motif, theme, plot, character, or type. However, type and typology have an important place among these elements. One of the main functions of a type is to

represent a group and reflect their common features. The second is to show authors' attitudes towards a social segment and how they address it.

In the literature, countless types can be seen in many works. One of them, the idle or vagabond, are important heroic types frequently discussed in the literature, and, therefore, they often find a place in the literary field of nations with different names. The type "unnecessary human/vagabond," which came to the forefront in the 19th century, breaks new ground in literary life and begins to appear with various variations in the literary world. The "idle man" in Turkish literature is one of them. In this sense, this study focused on "idle man" and "unnecessary human/vagabond" typologies that appeared in different periods in Turkish and Russian literature but reflected the same characteristics in the works of *Idle Man* by Yusuf Atılgan and *Relatives* by Ivan Panayev. Thus, it aimed to bring the literature of two nations together on a common ground. With this goal, firstly the works were analyzed separately and then discussed in light of familiar aspects. The results of the comparative analysis suggested that the lifestyles of the protagonists of both works, their life perspectives, motivation, and the reasons underlying their inaction originated sociological factors. When both protagonists, who were shaped by their surroundings, are considered comparatively, it can be concluded that they are children of their time. These protagonists, who can only hold on to the period of time they are in, respond to the principles imposed on them by leading a rambling lifestyle. Shaped as a sociological consequence of the cultures in which they were born, these characters have a depressive outlook on life in general. As a result, it can be seen that the "unnecessary human/vagabond," man and the idle man, which are the outputs of two different cultures, are two literary types that emerged as a result of different social conditions but have similar qualities. It is understood once again that these two literary heroes, assessed by using comparative literature data, reflect almost the same characteristics, and that literature is an essential communication tool uncovering all aspects of people and therefore melts national differences in one pot.

Kaynakça

- Acehan, A. (2018). Yenileşme Dönemi Türk Hikâye ve Romanında Aylak ve Aylaklık Kavramı. *Route Educational and Social Science Journal*, 5(13), 64-86.
- Aktan Küçük, D. (2007). *Türk Romanında Aylaklık (1875-1960)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Arak, H. (2012). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Komparatistin El Kitabı*. İstanbul: Hacettepe.
- Atılgan, Y. (2017). *Aylak Adam*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Aydın, K. (2008). *Karşılaştırmalı Edebiyat Günümüz Postmodern Bağlamında Algılanışı*. İstanbul: Birey.
- Aytaç, G. (1997). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Demir, F. (2013). Yusuf Atılgan'ın Öykülerinde Bireyin Modernleşme Arzusu. *Turkish Studies*, 8(13), 761-773.
- Gavrilova, Ye. A. (2018). *Transformatsii obraza lişnego çeloveka v sovremennoy russkoy literature*. Ministerstvo obrazovaniya i nauki rossiyskoy federatsii, Federalnoye

- gosudarstvennoye byudjetnoye obrazovatelnoye uçrejdeniye vısshego obrazovaniya “Yujno-uralskiy gosudarstvenniy gumanitarno-pedagogičeskiy universitet”, Çelyabinsk.
- Gelir, Y. & Tütak, M. (2017). Modernist Bir Yazar Olarak Yusuf Atılgan. *Ulakbilge*, 5(13), 1091-1108.
- Güngör, B. (2021). Yusuf Atılgan Üzerine. *Türk Dili*, 42-46. https://www.tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2021/06/Bilgin-G%C3%BCng%C3%B6r_-YUSUF-ATILGAN-%C3%9CZER%C4%B0NE_-5-.pdf.
- Gürsoy, Y. (2021). Nadejda Teffi’nin Öykülerinde Olumsuz Anne Tipi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(40), 527-546.
- Ilıca, S. (2015). Puşkin ve Dekabristler. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 4(2), 204-223.
- İoffe, F. M. (Sos.) (1962). *İvan İvanoviç Panayev izbranniye proizvedeniya, gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı*. Moskva.
- Kaplan, M. (1996). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karaman, A. S. (2019). *Hakan Günday Romanlarında Aylaklık ve Gündelik Yaşam*. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Kefeli, E. (2006). Karşılaştırmalı Edebiyat: Tanım, Yöntem ve İncelemeler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4(8), 331-350.
- Koçal, A. (2010). Ahmet Mithat’tan Leyla Erbil’e Türk Edebiyatında ‘Aylak Tipi’nin Kültürel ve Düşünsel Gelişimi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), 209-226.
- Koprivitsa, M. (2021). Personaji lişnih lyudey v istorii russkoy literaturı (v svete sotsialno-istoričeskih obstoyatelstv Rossii XVIII-XXI vv.). *Zbornik Radova Filozofskogo Fakulteta LI*, (1), 193-209.
- Moran, B. (2018). *Edebiyat üzerine: makaleler röportajlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nikolskiy, Ye. V. & Valçak, D. (2019). Tip lişnego çeloveka v russkoy i polskoy literaturah («Zbėdny Człowiek» Vs. «Bohater Werterowski»). *Libri Magistri*, 3(9), 93-123.
- Nikolskiy, Ye. V. (2017). Yişço raz o probleme lişnego çeloveka v russkoy klassičeskoj literature. *Art Logos*, 2(2), 7-23.
- Ojegov, S. İ. & Şvedova, N. Yu. (2009). *Tolkoviı slovar russkogo yazıka*. Rossiyskaya akademiya nauk institut russkogo im. V. V. Vinogradova, Moskva.
- Olçay, T. (2003). *Rus Edebiyatında Doğalcı Okul*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Öksüz, G. (2012). ‘Lermontov’un ‘Zamanımızın Kahramanı’ Adlı Romanında Gereksiz İnsan ve Kadın Karakterlerin Önemi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 9-17.
- Panayev, İ. (2018). *Akrabalar* (çev. Duygu İkisivri). İstanbul: Ayrıntı.
- Sakallı, C. (2014). *Karşılaştırmalı Yazınbilim ve Yazınlararasılık/Sanatlararasılık Üzerine*. Ankara: Seçkin.

- Sazyek, H. (2010). Yusuf Atılgan'ın Aylak Adam'ı: C. *Kitaplık*, (142), 1-15.
- Sutyagina, T. Ye. (2018). Lişniy çelovek i kayuşçiysya dvoryanin: k voprosu o tipologii geroyev v russkoy literature. *Aktualniye problemi filologii*, (16), 204-216.
- Tekin, M. (2009). *Roman Sanatı Romanın Unsurları I*. İstanbul: Ötüken.
- Tekşan, M. (2011). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Kriter.
- Türk Dil Kurumu (2019). *Türkçe Sözlük* (Haz. Şükrü Haluk Akalın vd.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uğurlu, S. B. (2008). Yusuf Atılgan'da Baba İmgesi: Psikanalitik bir Yaklaşım. 38. *ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)*, (4), 1719-1742.
- Yıldırım, İ. M. (2017). “Yusuf Atılgan'ın Romanlarında Kahraman Tipolojisi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2493-2502.
- “Panayev İvan İvanoviç – biyografiya”, *Aphorisme.ru*, <http://www.aphorisme.ru/about-authors/panaev/?q=6715>, (30.03.2022).

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0